Urokse

Urokse (*Bos primigenius*) er en nå utdødd klovdyrart i oksefamilien. Arten regnes som opphavet til tamkveget (*Bos taurus*), som trolig ble domestisert for cirka 10 000 år siden.[2][3] Uroksen oppsto trolig i India, for omkring to millioner år siden.

Innhold

Beskrivelse

Utbredelse og utryddelse
- Europa
- Asia
- Afrika og Midtøsten
- Utryddelsen

Underarter

Heck-kveg

Referanser

Eksterne lenker

Beskrivelse

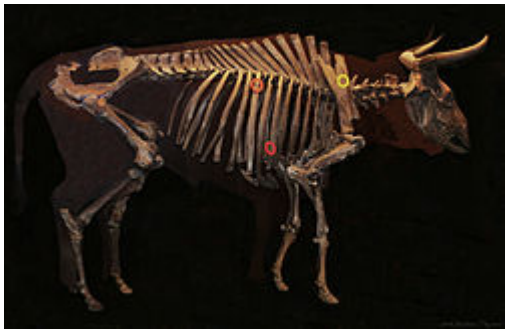

Vig-uroksen fra cirka 7500 f.Kr. er ett av to velbevarte urokseskjeletter funnet i Odsherred i Danmark. Den er utstilt på Nationalmuseet i København. Sirklene viser hvor dyret har vært såret av pilspisser.

Urokser (urkveg) var mye større enn dagens tamfe. Oksen ble omkring 160–180 cm i skulderhøyde, og kua omkring 150 cm.[4] Hodet var bestyrket med lange framoverrettede

Urokse

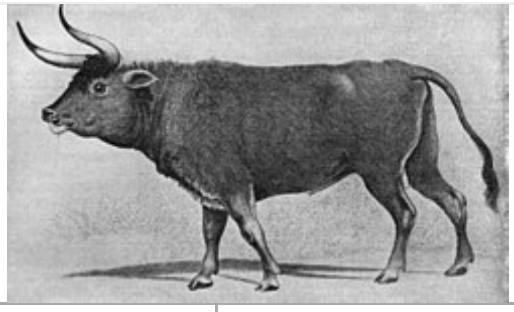

Vitenskapelig(e) navn:	***Bos primigenius*** Bojanus, 1827 *Bos mauretanicus* *Bos namadicus* *Bos primigenius italics* *Bos primigenius siciliae* *Bos taurus primigenius*
Norsk(e) navn:	urokse
Biologisk klassifikasjon:	
Rike:	Dyreriket
Rekke:	Ryggstrengdyr
Klasse:	Pattedyr
Orden:	Klovdyr
Familie:	Kvegdyr
Slekt:	*Bos*
IUCNs rødliste: [1]	

ver 3.1

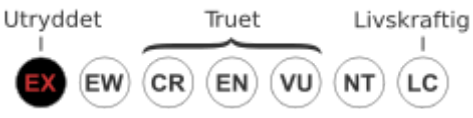

EX — *Utryddet*

Habitat:	gressland
Utbredelse:	se kartet

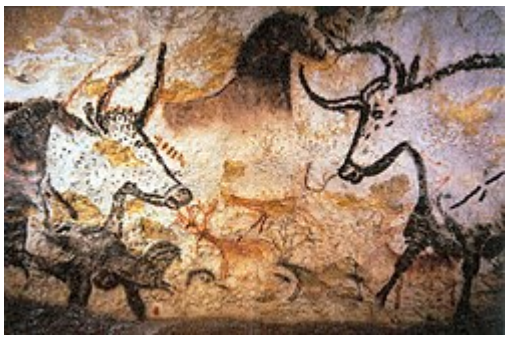

Hulemalerier av urokser, fra Lascaux i Frankrike

lyreformede kraftige horn. Kua hadde små, nærmest ubetydelige jur i forhold til dagens tamfe.

Uroksens utbredelse

Underarter:	
	■ *B. p. primigenius* ■ *B. p. namadicus* ■ *B. p. mauretanicus*

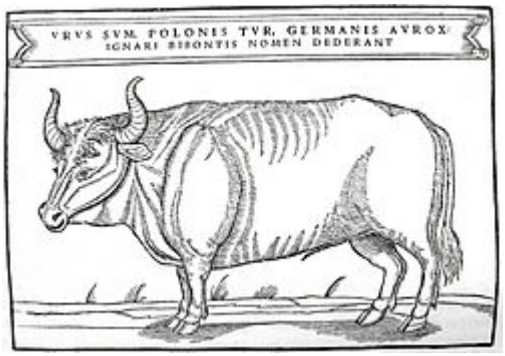

Tresnitt av en urokse som illustrasjon i en bok fra 1556 av Sigismund von Herberstein. Teksten på latin betyr *«Jeg er urus, tur på polsk, aurox på tysk (tåper kaller meg bison)»*

Kunstgjenstander fra 1300- og 1400-tallet laget av horn fra urokse. Fra samlingene i den hellige Servatius' basilika i Maastricht i Nederland.

Urokser trivdes trolig best i de vidstrakte skogområdene med sumpholdige områder, elvedaler, deltaområder og myrholdig grunn.

Utbredelse og utryddelse

Uroksen oppsto trolig i India for omkring 2 millioner år siden. Den vandret til Midtøsten i kvartær og kom til Europa for cirka 250 000 år siden. Det er funnet to komplette skjeletter av arten i Odsherred i Danmark.

Uroksens skjebne ble trolig endelig forseglet av overklassen, som jaktet de siste dyra til utryddelse i Europa. Uroksens gradvise forsvinning skjedde imidlertid over mange århundrer og kan neppe tilskrives overklassens jaktlyst, men trolig snarere en kombinasjon av jakt og en konkurranse med andre dyr (spesielt tamfe) om ernæringsgrunnlaget. Til slutt handlet det også om interessekonflikter, korrupsjon og mer eller mindre naturlige sykdommer som ble spredt med tamkveget, som konkurrerte om de samme beitelandet.

Utbredelsen dekket opprinnelig landområdene fra De britiske øyer og det sørlige Skandinavia, via det kontinentale Europa og det nordlige Afrika, til Midtøsten, Sentral-Asia og India.

Europa

Selve utryddelsesprosessen ser ut til å ha startet i de sørlige og vestre delene av Europa, for så å ha spredd seg nordøstover. På De britiske øyer er det ikke gjort funn som er yngre enn 1300 f.Kr. (tidlig bronsealder). Vergil nevnte i 30 f.Kr. at det fortsatt levde urokser nord for Italia som ble temmet. Det er også klart at romerne måtte fange og transportere urokser til sine arenaer, noe mange tolker dit hen at arten alt må ha vært utryddet i sør omkring overgangen til vår tidsregning. I Danmark forsvant uroksen fra øyene omkring 5500 f.Kr. På Jylland først omkring overgangen til vår tidsregning. I Nederland er det ikke gjort funn som kan dateres til tiden etter 400 f.Kr. Fra Belgia mangler det opplysninger om arten, men i Frankrike er det kjent at Karl den store jaktet på «okser med gigantiske horn» i 802 e.Kr. I grensestrøkene mot Sveits og Tyskland er det kjent at det fantes urokser så sent som i 1000 e.Kr. I Tyskland finnes det troverdige kilder som hevder å ha observert urokser så sent som i 1406 og 1408.[4] Adam av Bremen hevdet at det fantes urokser i Sverige i det 11. århundre, men det er uklart om det var sant eller om han bare gjenga lokale historier. Kim Aaris-Sørensen (1999) hevder imidlertid at uroksen ble utryddet i Sverige omkring 4500 f.Kr.[5] I Russland ble arten trolig utryddet i det 12. eller 13 århundre.

En minnestein på plassen der den siste uroksen ble drept i Jaktorów, Polen

Asia

Lite er kjent omkring uroksens utryddelse i Sentral-Asia og India. Forskerne tror at den for det meste kan ha blitt utryddet under pleistocen, men trolig ikke i India. Der oppsto nemlig det domestiserte zebukveget fra denne underarten. Mohenjo-Daro kulturen har gjort bilder av tidlig zebukveg, som dateres til 4000–2000 f.Kr.

Afrika og Midtøsten

De siste sikre kildene man har til uroksen i Midtøsten og Nord-Afrika, stammer fra en jaktturer som farao Ramses II gjorde mellom 1197 og 1165 f.Kr. Om turene skjedde i Egypt eller det nordlige Mesopotamia (Irak) er noe uklart, men mange heller mot det siste. Også kong Sankerib av Assyria skal ha jaktet urokser i det nordlige Mesopotamia i perioden 704–681 f.Kr. Den greske historikeren Herodot skildrer mellom 485 og 425 f.Kr. urokser i Libya som «kveg som er dømt til å gresse baklengs på grunn av dyras kurvede horn». Forskerne hevder at uroksen ble utryddet i dette området i det siste årtusen før vår tidsregning.

Utryddelsen

I det 13. århundre var uroksens utbredelse stort sett begrenset til Polen, Litauen, Moldova, Transilvania og Øst-Preussen.[6] I 1564 kunne polske skogvoktere opplyse at det fortsatt fantes 38 urokser igjen i de polske skogene. I et forsøk på å redde arten ble det i en periode utlyst dødsstraff for å nedlegge urokser, men dette var ikke nok til å redde arten.

Det siste kjente eksemplaret, ei ku, ble drept i Jaktorów-skogen i Masovia i Polen, 55 km sørvest for Warszawa, i 1627.[1] Hodeskallen fra dyret ble seinere tatt som krigsbytte av den svenske hæren under Karl Gustav-krigene i Polen 1655-1660 og befinner seg nå i Livrustkammaren i Stockholm.

Underarter

Tre underarter er kjent. En av dem ble domestisert og distribuert verden rundt, mens de to andre ble utryddet.

- *B. p. primigenius* (Europa og Midtøsten), utryddet i vill tilstand, overlever som tamfe (*Bos taurus*)
- *B. p. namadicus* (India), utryddet
- *B. p. mauretanicus* (*B. p. africanus*) (Nord-Afrika), utryddet

Heck-kveg

Heck-kveg er en eksperimentell kvegrase som er et forsøk på å gjenskape uroksen. Rasen er derfor også kjent som *rekonstruert urokse*. Rasen oppsto på 1900-tallet, da brødrene Heck fra Tyskland begynte å avle kveg med tanke på å gjenskape uroksen. Heinz Heck, som jobbet ved Hellabrunn zoologiske hage i München, startet opp i 1920, og Lutz Heck, som var direktør ved Berlin zoologiske hage og fikk god støtte fra nazistene under andre verdenskrig, fullførte gjenskapelsen.

Eksteriørmessig ligner kveget mye, men det er ikke like stort fysisk. Hannene kan bli opp mot 160 cm i skulderhøyde og veier typisk under 900 kg. I dag finnes det omkring 2 000 slike dyr i Europa, hvorav omkring 600 lever vilt ved Oostvaardersplassen i Nederland, et 56 km² stort rewildingprosjekt der også konikhest inngår.

Heck-kveg er avlet fram i et forsøk på å rekonstruere uroksen

Referanser

1. ^ a b Tikhonov, A. 2008. *Bos primigenius*. In: IUCN 2009. IUCN Red List of Threatened Species. Version 2009.1. (http://www.iucnredlist.org/details/136721/0) besøkt 22. juli 2009
2. ^ Late Neolithic megalithic structures at Nabta Playa (Sahara), southwestern Egypt. (http://www.comp-archaeology.org/WendorfSAA98.html) Arkivert (https://web.archive.org/web/20080213000000/http://www.comp-archaeology.org/WendorfSAA98.html) 13. februar 2008 hos Wayback Machine.
3. ^ Source : Laboratoire de Préhistoire et Protohistoire de l'Ouest de la France «Arkivert kopi». Arkivert fra originalen 26. juni 2009. Besøkt 17. april 2009., (fransk).
4. ^ a b Van Vuure, C.T. (2003). De Oeros - Het spoor terug, Cis van Vuure, Wageningen University and Research Centrum / Ministry of the Flemish Community, Brussels & Wageningen. Also available in English: Van Vuure, C.T. (2005). Retracing the Aurochs: History, Morphology and Ecology of an Extinct Wild Ox. Pensoft Publishers. Sofia-Moscow.
5. ^ Aaris-Sørensen, K 1999, ' The Holocene History of the Scandinavian Aurochs (*Bos primigenius* Bojanus, 1827) ', Wissenschaftliche Schriften des Neanderthal Museums , vol 1, pp. 49-57. (http://geogenetics.ku.dk/staff/?id=e53c4c70-6cef-11dc-bee9-02004c4f4f50&vis=publikation)
6. ^ The Extinction Website. 2007. *Bos primigenius primigenius*. (http://www.petermaas.nl/extinct/speciesinfo/aurochs.htm) Arkivert (https://web.archive.org/web/20090420140454/http://www.petermaas.nl/extinct/speciesinfo/aurochs.htm) 20. april 2009 hos Wayback Machine. Besøkt 2012-06-24

Eksterne lenker

- (en) *Urokse* (https://www.gbif.org/species/2441024) i Global Biodiversity Information Facility
- (en) *Urokse* (http://fossilworks.org/bridge.pl?a=taxonInfo&taxon_no=367674) hos Fossilworks

- (en) *Urokse* (http://www.eu-nomen.eu/portal/taxon.php?GUID=urn:lsid:faunaeur.org:taxname:305223) hos Fauna Europaea
- (en) *Urokse* (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/Taxonomy/Browser/wwwtax.cgi?mode=Info&id=9909) hos NCBI
- (en) *Urokse* (https://www.itis.gov/servlet/SingleRpt/SingleRpt?search_topic=TSN&search_value=183845) hos ITIS
- (en) *Kategori:Bos primigenius* – bilder, video eller lyd på Wikimedia Commons
- (en) *Bos primigenius* – galleri av bilder, video eller lyd på Wikimedia Commons
- *Bos primigenius* – detaljert informasjon på Wikispecies

Hentet fra «https://no.wikipedia.org/w/index.php?title=Urokse&oldid=17878627»

Denne siden ble sist redigert 5. okt. 2017 kl. 23:43.

Innholdet er tilgjengelig under Creative Commons-lisensen Navngivelse-Del på samme vilkår, men ytterligere betingelser kan gjelde. Se bruksvilkårene for detaljer.